

ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ НОВЕЛИ В АСПЕКТІ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ

У статті проведено дослідження еволюції стилю німецькомовної новели в лінгвосинергетичному аспекті. Виведено періодизацію німецькомовної новели з урахуванням історичних та соціальних факторів. Виокремлено еволюційно-стилістичні моделі німецькомовної новели.

Ключові слова: аттрактор, еволюційно-стилістична модель, еволюція стилю, лінгвосинергетика, новела, репелер.

Чередниченко В. П. *Эволюция стиля немецкоязычной новеллы в аспекте лингвосинергетики.* В статье проведено исследование эволюции стиля немецкоязычной новеллы в лингвосинергетическом аспекте. Создана периодизация немецкоязычной новеллы с учетом исторических и социальных факторов. Выведены эволюционно-стилистические модели немецкоязычной новеллы.

Ключевые слова: аттрактор, эволюционно-стилистическая модель, эволюция стиля, лингвосинергетика, новелла, репеллер.

Cherednychenko V. P. *The evolution of the style of the German-language novel in linguosynergetics aspect.* The article deals with the evolution of the style of the German-language novel in linguosynergetics aspect. Analysis of the German-language novel in linguosynergetics aspect enables to achieve a higher level of generalization and abstraction in the study of the discourse of the novel in diachrony. A comprehensive study pragmastylistic characteristics, ideas of consistency and self-organization allows to study the novel as a synergistic system that consists of many interacting elements, which have development potential and unpredictable behavior. The study of typological features of the text German-language novel and mechanisms of self-organization gives an opportunity to trace the evolution of the discourse of the novel in diachrony. In the basis of system-synergetic analysis is the process of competitive interaction of the contents of the attractor and repeller that span the ideological, verbal, stylistic and compositional levels. Pragmatics the study of the German-language novel in a synergistic perspective is determined not only by the author's intentions and the linguistic picture of the world, but also the historical and social conditions for the functioning of the novel in a certain historical period. With this in mind the periodization of the German-language novel taking into account the historical and social factors is resulted. Evolutionary stylistic models of the German-language novel are analyzed, namely: an evolutionary style model of the German-language novel of the first half of the XIX century, an evolutionary style model of the German-language novel the second half of the XIX century, an evolutionary style model of the German-language novel of the XX century. Each model characterized by a set of thematic, stylistic, verbal, and compositional factors.

Key words: attractor, evolutionary stylistic model, the evolution of the style, linguosynergetics, German-language novel, repeller.

Останні десятиріччя розвитку лінгвістичної науки відзначаються посиленням інтересу до вивчення синергетичних параметрів мови [Домброван 2013, 2014; Єнікеева 2011; Милостивая 2012; Köhler 2005], тексту і дискурсу [Белоусов 2013; Москальчук 2010; Олизько 2009; Папулова 2014; Піхтовнікова 1999, 2005, 2008, 2009, 2012, 2013]. Синергетичний аналіз є універсальним методом дослідження. Він слугує об'єднанню дискурсивно-прагматичної парадигми, оскільки уможливорює поєднання ідей системності та самоорганізації з еволюційним підходом і дозволяє досягти більш високого рівня узагальнення та абстрагування при дослідженні дискурсу в діяхронії. На сьогоднішній день наявні праці, які відзначаються контамінацією прагмастилістичного та лінгвосинергетичного підходів [Богатирьова 2014; Гончарук 2012; Пільгуй 2014; Яремчук 2013].

Знання механізмів самоорганізації і типологічних особливостей тексту дозволяють прослідити еволюцію того чи іншого типу тексту і дискурсу, а саме трансформацію змістових, тематичних факторів, функціонування стильових елементів різних рівнів, еволюцію мовних і структурних змін. **Мета** нашої роботи полягає у дослідженні еволюції стилю німецькомовної новели. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: розробити періодизацію німецькомовної новели з урахуванням історичних та соціальних чинників, виробити стратегію дослідження еволюції німецькомовної новели, висвітлити еволюційно-стилістичні моделі німецькомовної новели в лінгвосинергетичному аспекті. **Об'єктом** дослідження слугує німецькомовна новела як текст і дискурс. **Предметом** дослідження виступає система аттракторів і репелерів німецькомовної новели.

Ідея виведення еволюційно-стилістичних моделей в рамках синергетичного і лінгвостилістичного підходів належить Л. С. Піхтовніковій, яка прослідила еволюцію стилю німецької віршованої байки [Піхтовнікова 1999, 2000, 2008]. Спираючись на методику Л. С. Піхтовнікової за критерії дослідження ми беремо низку аттракторів і репелерів. Загалом

стратегія дослідження еволюції німецькомовної новели поетапно реалізується у такій послідовності:

I етап: розгляд тематичних атракторів, що включають в себе ідейний зміст тексту, тип сюжету і конфлікту.

II етап: вивчення стильових атракторів, а саме: видів мовлення, типу оповідача, реалізації авторських стратегій.

III етап: дослідження стильових прийомів: виокремлення авторських стилетвірних факторів моделювання тексту.

IV етап: виокремлення стильових рис (репелерів): вивчення системи стильових ознак, які формують той чи інший тип тексту.

Враховуючи історичний та соціальний аспекти пропонуємо таку періодизацію еволюції стилю німецькомовної новели:

1. Еволюція стилю німецькомовної новели першої половини XIX сторіччя. Виникнення новели припадає на кінець VIII сторіччя. Основоположником німецькомовної новели був Людвіг Тік, який у 1797 році написав новелу «Білявий Екберт». Подальший розвиток німецькомовної новели пов'язаний з творчістю Йогана Вольфганга фон Гете, Клеменса Брентано, Адальберта фон Шаміссо, Генріха Кляйста, Георга Бюхнера та ін.

2. Еволюція стилю німецькомовної новели другої половини XIX сторіччя. Формування новели продовжується завдяки творчим пошукам Едуарда Мьоріке, Адальберта Штіфтера, Конрада Фердінанда Мейера, Вільгельма Раабе та ін.

3. Еволюція стилю німецькомовної новели XX сторіччя. Цей період пов'язаний з діяльністю Томаса Манна, Роберта Музіля, Франца Кафки, Артура Шніцлера, Штефана Цвейга, Гюнтера Грасса, Мартіна Вальзера та ін.

Тематичні атрактори, що включають в себе ідейну, сюжетну і конфліктну складову, змінюються відповідно до історичного та соціального розвитку суспільства. Так, для новел першої половини XIX сторіччя є характерним відтворення філософських істин, утвердження моралі, акцентується увага на всевладді випадковості і збігу обставин. Деякі новели побудовані на фантастичному сюжеті. Новели другої половини XIX сторіччя як правило описують життя однієї людини, певною мірою пропагують культ сім'ї, дому. Для новел цього періоду характерне зображення реальних подій, побутописання. Новели XX сторіччя спрямовані перш за все на передачу внутрішнього світу людини, його протиріч, що нерідко приводить до змішання реальності і сновидінь.

Новели першої половини XIX сторіччя відображають внутрішній, психологічний конфлікт, новели другої половини XIX сторіччя – протистояння особистості і оточення. Для новел XX сторіччя у рівній мірі характерні два зазначені типи конфлікту. Окрім того, у новелах XIX сторіччя, на відміну від новел XX сторіччя, часто зустрічається ще й конфлікт між персонажами. Новели XIX сторіччя побудовані на динамічному сюжеті і локальному конфлікті, новели XX сторіччя – на адинамічному сюжеті і субстанціальному конфлікті.

У новелах першої половини XIX сторіччя переважаючим стильовим атрактором є монологічне мовлення персонажів на тлі авторської мови, у новелах другої половини XIX сторіччя – діалогічне мовлення персонажів, у новелах XX сторіччя превалює використання міні-діалогів на тлі авторської мови, окрім того, значне місце відводиться вживанню невластне-прямої мови. Для всіх новел є характерним аукторіальний оповідач, проте у новелах XIX сторіччя часто вводиться фігура персоніфікованого оповідача. Це певною мірою пояснює реалізацію авторських мовленнєвих стратегій, оскільки новели з персоніфікованим оповідачем обумовлюють стратегію суб'єктно-аналітичного наративу, тоді як для новел XX сторіччя є характерною стратегія об'єктно-аналітичного наративу.

До стильових прийомів створення тексту новели варто віднести символізм. Цікаво, що його використання в текстах новел припадає на першу половину XIX сторіччя і XX сторіччя, а новели другої половини XIX сторіччя позбавлені цієї стильової риси. Також можна простежити трансформацію авторського мовлення: від суто аналітичного (у новелах першої половини XIX сторіччя) до вживання і аналітичного, і емоційного авторського мовлення (у

новелах другої половини XIX сторіччя і новелах XX сторіччя). У новелах XX сторіччя взагалі можна спостерігати відсутність елементів авторського мовлення.

Зазнає змін і ступінь вираження моралі: від експліцитної (у новелах XIX сторіччя) до імпліцитної (у новелах XX сторіччя). Природно також, що експліцитна мораль обумовлює дидактизм в новелі. У дискурсі німецькомовної новели спостерігається функціонування стильових рис, а саме: рамкової конструкції, контрастності, пуантованості. Оскільки присутність стильових рис обумовлена сталою традицією тексту новели, вони виступають своєрідними жанровими, а разом з тим і текстовими обмеженнями, тобто репелерами, для автора цього типу тексту.

Рамкова конструкція, яка часто зустрічається у новелах XIX сторіччя, поступово втрачає свою актуальність як необхідний компонент тексту, і у XX сторіччі вже можна спостерігати новели, позбавлені цього текстового елементу. Те саме відбувається і зі стильовою рисою контрастності. Якщо для новел початку XIX сторіччя є характерним контраст у розвитку образу персонажа, для новел другої половини XIX сторіччя – контраст образів персонажів, то у новелах XX сторіччя контраст як елемент композиційно-стилістичної структури майже відсутній. Лише пуантованість є тією новелістичною ознакою, яка простежується у новелах усього періоду їх існування. З метою унаочнення поданої інформації еволюційно-стилістичні моделі німецькомовної новели відображені у таблицях.

Еволюційно-стилістична модель німецькомовної новели першої половини XIX сторіччя

тематичні атрактори	стильові атрактори	стильові прийоми	стильові риси (репелери)
філософські істини	переважаюче монологічне мовлення на тлі авторської мови	символізм	рамкова конструкція
утвердження моралі	аукторіальний оповідач	аналітичне авторське мовлення	контраст у розвитку образу персонажа
всевладдя випадковості і збігу обставин	введення персоніфікованого оповідача	експліцитна мораль	пуантованість
фантастичність зображуваних подій	стратегія суб'єктно-аналітичного наративу	дидактизм	
динамічний сюжет			
локальний конфлікт			
внутрішній конфлікт, психологічний			
конфлікт між персонажами			

Еволюційно-стилістична модель німецькомовної новели другої половини XIX сторіччя

тематичні атрактори	стильові атрактори	стильові прийоми	стильові риси (репелери)
відтворення життя однієї людини	переважаюче діалогічне мовлення на тлі авторської мови	аналітичне і емоційне авторське мовлення	рамкова конструкція
культ дому, сім'ї, побутописання	аукторіальний оповідач	експліцитна мораль	контраст образів персонажів
зображення подій	персоніфікований	дидактизм	пуантованість

реального життя	оповідач		
динамічний сюжет	стратегія суб'єктно-аналітичного наративу		
локальний конфлікт			
протистояння персонажа і побуту, особистості та оточення			
конфлікт між персонажами			

Еволюційно-стилістична модель німецькомовної новели ХХ-го сторіччя

тематичні атрактори	стильові атрактори	стильові прийоми	стильові риси (репелери)
зображення внутрішнього світу людини, його протиріч	наявність міні-діалогів на тлі авторської мови	символізм	пуантованість
змішання реальності і сновидінь до рівня нерозрізненості	вживання невластивої прямої мови	аналітичне і емоційне авторське мовлення	
адинамічний сюжет	аукторіальний оповідач	відсутність аналітичних або емоційних елементів авторського мовлення	
субстанціальний конфлікт	стратегія об'єктно-аналітичного наративу	імпліцитна мораль	
протистояння персонажа і побуту, особистості та оточення			
внутрішній, психологічний конфлікт			

З плином часу, з розвитком суспільства, відповідно до змін у житті і свідомості людей німецькомовна новела зазнає певних змін, проте зберігає свою особливу текстову природу, демонструє гнучкість у пристосуванні до мінливих життєвих вимог, змін у людській свідомості. Новела є відображенням суспільної свідомості та системи цінностей людей певної епохи, вона вбирає в себе усі віяння часу: норми життя, політичні процеси, розвиток культури і мистецтва тощо. Новела еволюціонує разом із суспільством, а отже процес її еволюції є безперервним, хоча і непередбачуваним, що дозволяє робити оптимістичні прогнози щодо подальшого розвитку і функціонування новели.

Перспективні напрямки подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні когнітивних механізмів та концептосфери дискурсу німецькомовної новели різних часових періодів, а також вивченні ідиостилію окремих авторів німецькомовної новели у єдності лінгвостилістичного, прагматичного і синергетичного аспектів.

Література

- Белоусов К. И. Синергетика текста: от структуры к форме / К. И. Белоусов. – М. : ЛИБРОКОМ, 2013. – 248 с.
 Богатирьова С. В. Прагматилістичні характеристики англомовних передвиборчих політичних дебатів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / С. В. Богатирьова. – Запоріжжя, 2014. – 386 с.
 Гончарук О. М. Англомовна прозова байка: прагматилістичний і лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови» / О. М. Гончарук. – Херсон, 2012. – 231 с.

- Домброван Т. И.* Синергетическая модель развития английского языка : [монография] / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2014. – 400 с.
- Єнікєєва С. М.* Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / С. М. Єнікєєва. – К., 2011. – 35 с.
- Милостивая А. И.* Синергетические аспекты вербальной коммуникации и перевода : Монография / А. И. Милостивая. – Ставрополь : Ставропольское издательство «Параграф», 2012. – 160 с.
- Москальчук Г. Г.* Структура текста как синергетический процесс / Г. Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
- Олизько Н. С.* Синергетические принципы организации художественного дискурса постмодернизма / Н. С. Олизько // Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение. – 2009. – №10 (148). – С. 84-87.
- Папулова Ю. К.* О художественном тексте как о синергетической системе / Ю. К. Папулова // Современная филология : материалы III междунар. науч. конф. – Уфа : Лето, 2014.
- Пільгуй Н. М.* Англomовний науковий агротехнічний дискурс: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови» / Н. М. Пільгуй. – Запоріжжя, 2014. – 238 с.
- Піхтовнікова Л. С.* Синергія стилю байки: німецька віршована байка ХІІІ-ХХ ст. : [Монографія] / Л. С. Піхтовнікова. – Х. : Бізнес Інформ, 1999. – 220 с.
- Піхтовнікова Л. С.* Еволюція німецької віршованої байки (13-20 ст.): жанрово-стилістичні аспекти : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04. / 10.01.05. – К. : 2000. – 427с.
- Піхтовнікова Л. С.* Стилістика і синергетика дискурсу / Л. С. Піхтовнікова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 29-36.
- Піхтовнікова Л. С.* Синергетический метод для исследования дискурса в прагматистическом аспекте / Л. С. Пихтовникова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – Х., 2009. – № 848. – С. 48-52.
- Піхтовнікова Л. С.* Лингвосинергетика: основы и очерк направлений : [монография] / Л. С. Пихтовникова. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – 180 с.
- Піхтовнікова Л. С.* Самоорганізація дискурсу : синергетичні принципи і підходи до лінгвістичного аналізу / Л. С. Піхтовнікова // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у ВНЗ : [кол. монографія] / [під загальн. ред. В. Г. Пасинок]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 218-231.
- Яремчук І. М.* Німецькомовна притча: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови» / І. М. Яремчук. – Львів, 2013. – 286 с.
- Dombrovan T.* Linguosynergetics: Language as a Synergetic System / T. Dombrovan // European and Russian Literature: Modern Problems of Study. – Vol. 2 / Ed. by M. Asper. – Stuttgart : ORT Publishing, 2013. – Monograph Series № 2. – PP. 44-55.
- Köhler R.* Synergetic linguistics / R. Köhler // Quantitative Linguistik. – Berlin, New York : de Gruyter, 2005. – S. 760-774.
- Pichtownikowa L. S.* Synergie des Fabelstils: Die deutsche Versfabel vom 13.-21. Jahrhundert. – Ukrainische Beiträge zur Germanistik. Band 5. / L. S. Pichtownikowa. – Aachen : Shaker Verlag, 2008. – 322 S.